

SANTERI JACOBSSON (1883 - 1955)

- Poliittista ristivetoa synnyttänyt uuden kauppalan ensimmäinen kauppalanjohtaja 1932 - 1940
- Viipurissa syntynyt juutalainen. Isän ja äidin suku Liettuan juutalaisia. Isä oli räätälimestari, joka oli suorittanut asepalvelun Suomessa ja jäänyt maahan. Isä-Leo harrasti filosofian ja historian teosten lukemista (itselleni tuli mieleen taivaanrannanmaalari) ja toimeentulo oli pitkälti Ester-äidin harteilla. Äiti oli rihkamakauppias/torikauppias, mikä vielä silloin oli harvoja juutalaisille sallittuja ammatteja. Ison perheen kaikki pojat kuitenkin koulutettiin ensin Viipurin venäläisessä kymnaasissa ja sen jälkeen suomenkielisissä kouluissa. Kotona puhuttiin jiddishiä, koulussa venäjää ja suomea, ruotsi piti oppia omin voimin.
- Santeri opiskeli ylioppilaaksi tulonsa jälkeen kielitieteitä Helsingin yliopistossa mutta heti kirjoitettuaan ylioppilaaksi hän hankki toimeentulonsa sanomalehtimiehenä Viipurissa.
- Aatemaailmaltaan Santeri oli sosialisti.

1900-luvun ensimmäinen vuosikymmen oli Suomelle Venäjän keisarikuntaan kuuluvana autonomisena suuriruhtinaskuntana kansallisesti kovaa aikaa. Venäjällä oli slavofiilinen liike saanut hallintopiireissäänkin vahvan aseman. Liike pyrki venäläistämään keisarikuntaan kuuluvat ei-venäläiset alueet. Slavofiilien silmätikkuna olivat mm. Suomen autonomiset oikeudet ja heidän tavoitteenaan olivat niin hallinnon kuin kansalaisoikeuksienkin yhdenmukaistaminen. Jacobssonilla oli Viipurissa VIIPURIN TYÖ -lehden toimittajana hyvät mahdollisuudet puolustaa Suomen erikoisasemaa, kansalaisoikeuksia ja perustuslakeja.

Monen muun suomalaisen tavoin Jacobsson joutui santarmien kanssa hankaluuksiin. Tsaarin vallan vastustajana tunnettu Jacobsson vangittiin ja hän joutui 1910 Spalernajan vankilaan Pietariin. Kaksi vuotta myöhemmin hänet karkotettiin viideksi vuodeksi Siperiaan Ob-joen varrella sijaitsevan Tomskiin, joka oli ajan kuvausten mukaan ankea kaupunki. Jacobssonin onnistui paeta Mongoliaan, jossa hänet värvättiin SIPERIAN ELÄMÄ -nimisen lehden ulkomaan kirjeenvaihtajaksi.

1917 Jacobsson pääsi palaamaan Viipuriin sekasortoiselta Venäjältä. Hän piti edelleen yhteyksiä aktivistipiireihin, mutta nuoruusvuosien kiihkeä sosialismi oli tasoittunut ja häntä on luonnehdittu tässä vaiheessa tannerilaiseksi sosialidemokraatiksi.

Vuoteen 1917 liittyy mielenkiintoinen tehtävä: hän toimi tulkkina Smolnassa, jossa suomalaiset hankkivat Leniniltä tunnustuksen Suomen itsenäisyydelle vuoden 1917 viimeisenä päivänä.

1920-luvulla Jacobsson oli Helsingissä nuoren Neuvostoliiton kauppaedustajana ja tässä asemassa hän nautti diplomaattista koskemattomuutta. Edelleen hän

oli Etsivän Keskuspoliisin seurannassa vasemmistolaisena. Juutalaisten kansalaisoikeuksien puolustajana hänet tunnettiin varsin hyvin. Palaan tähän vielä myöhemmin.

Siirryttyään Helsingistä Viipuriin Jacobssonilla oli kunnallisia sosiaalialan tehtäviä, kuten nykyään sanottaisiin. (Siis köyhäinhoitoa ja kunnan työllistämistöiden johtoa)

Tällainen henkilö siis haki kauppalanjohtajan paikalle.

1930-luvun alku oli kovaa poliittista linjanvetoa myös Lappeen kuntaan kuuluneessa teollistuneessa Lauritsalassa. 1932 perustetun kauppalan voimasuhteet olivat vasemmistovetoiset. 1933 eduskuntavaaleissa oli SDP:n kannatus yli 70 %. Korkea kannatusluku selittyi sillä, että ääri vasemmistolaispuolueet olivat kiellettyjä. Uudessa kauppalassa päädyttiin sopuvaaleihin 1931 ja 1933. Oli hoidettavana niin monia ja tärkeitä asioita, että yhteistyölle oli järkevät perusteet. Kauppalan perustamisen ensimmäisissä kokouksissa tuotiinkin esille yhteistyön merkitys eri aateryhmien välillä. 1936 pidettiin jo vaalit ja odotetusti sosialidemokraatit saivat määräenemmistön.

Vaikka 1930 ja 1933 vaalit olivat olleet sopuvaalit, ristiriidat tulivat vastaan valittaessa kauppalanjohtajaa. Sosialidemokraatit asettivat ensimmäiselle sijalle Santeri Jacobssonin, jota SDP:n puolueoimikunta oli ehdottanut. Valtuuston porvarillinen ryhmä vastusti Jacobssonin valintaa vedoten tämän kokemattomuuteen hallinnollisissa tehtävissä. Tehtaan taholta korostettiin miten paljon Kaukaan tehdas oli tukenut kauppalan perustamiseen liittyvissä asioissa ja edellytettiin tehtaan näkökannan huomioimista. Kuitenkin Jacobsson tuli valituksi sosialidemokraattien äänin. Kaukaan tehtaan silloinen isännöitsijä Cronström suivaantui niin, ettei osallistunut vähään aikaan ollenkaan kauppalanvaltuuston ja -hallituksen kokouksiin. Kärhämä kuitenkin laantui ajan myötä. Asiat vaativat todella yhteistyötä, aika oli paha taloudellisen laman johdosta.

Mihin asioihin Parkkarilan työväenyhdistykseen liittynyt Jacobsson kauppalanjohtajana tarttui ensi vaikeuksien selvittyä? Olen koonnut joitakin kauppalan myöhemmällekkin kehitykselle tärkeitä avauksia:

Uuden kauppalan ensimmäisiä tehtäviä oli asemakaavoitus ja kun asiat ovat tärkeitä, toimitaan yhdessä. Cronström, joka alkuvaiheiden jälkeen antoi arvoa ripeälle toiminnalle, hoiti yhdessä kauppalanjohtajan kanssa kaavoituksen alullepanon. Ajan parhaat kaavoitusasiantuntijat suorittivat maanmittaushallituksen geodeettiosastolla alkukartoituksen jälkeen kaavoituksen. Ihan mutkaton tie ei ole ollut. Aasukkaat hermostuivat rakennuskieltoihin ja siihen, että enää ei voinutkaan rakentaa mihin sattui ja tärkeänä sekä suurimpana maanomistajana Lappeen seurakunta oli nihkeä neuvottelija. Kauppalanjohtajan ja Kaukaan johdon neuvottelemat suunnitelmat kauppalan hallintotiloiksi mm. oluttehtaan rakennuksessa eivät johtaneet tulokseen ja päätös rakentaa kokonaan uusi kauppalan virastotalo saatiin syntymään, vaikka aika oli taloudellisesti tiukka. Mahdollisuus rakentamiseen aukesi, kun saatiin pakkolunastuksella hankittua seurakunnalta

maa-alue, jossa nyt olemme. Kauppalantalo valmistui 1935 ja virastot siirtyivät taloon 1936. Kauppalan kaavoitusta käsiteltiin pitkään valtuustossa ja vasta 1941 saatiin suunnitellulle kaavalle sisäasiainministeriön vahvistus.

Kaavoituksen selkiytyminen ratkaisi sen, että kauppalan uusi keskus tuli sijaitsemaan juuri tässä, Luukkaalla. Nimittäin Lauritsalan alueen historiallinen vanha keskus on kanavan rannassa, jossa oli tori, kartano, oluttehdas ja kestikievari. Edellinen tutustumiskierros viime syksynä kertoi näistä asioista.

Asukkaiden kannalta on merkittävää Jacobssonin kiinnostus koulutukseen. Vuonna 1934, jo ennen kuin oppivelvollisuuslaki edellytti, kauppa perusti oman jatkokoulun. (Rakennus on tuossa kadun toisella puolella) Kauppalanjohtajan oma näkemys koulutuksen ja työelämän yhteydestä käy ilmi hänen puheessaan:

”Paikkakunnan lapset, jotka syntymästään kuulevat tehtaan pillien soivan korvissaan, jotka näkevät edessään mahtavien savupiippujen puhaltavan ulos sakeaa savuaan, kuulevat suurten koneiden äänekkään sykinnän ja sahojen surinan – näitä lapsia, joita teollisuus ja elävä elämä kutsuvat, ei enää tyydytetä kansakoulukurssin kertaamisella.”

Juuri tästä kansakoulukurssin kertaamisesta Jacobsson pyrki eroon, oli opetettava käytännön aineita käytännön tarpeisiin. Jatkokoulun opetussuunnitelma olikin käytännönläheinen. Jacobssonin yhdessä Cronströmin kanssa suunnittelema kauppalan oma ammattikoulu ei kuitenkaan ehtinyt toteutua, tulivat sodat ja koulutuksen uudet aallot. Myös oman työväenopiston suunnitelma jäi puolitiehen sodan jalkoihin.

Mutta kirjasto saatiin. Kauppalan kirjasto sai tilat uudesta kauppalantalosta ja 1937 oli uuden kirjaston ensimmäinen menestyksellinen toimintakausi. Kun kauppalantalon tilat osoittautuivat laajentuneeseen toimintaan ahtaiksi ja mahdollinen laajentaminen epätarkoituksenmukaiseksi, päädyttiin kokonaan uuden kirjastotalon rakentamiseen. Kun jo 1935 oli valmistunut kauppalantalo, tässä kauppalan keskustassa on kolme upeaa funkkisarkkitehtuurin arvokennusta: kauppalantalo, jatkokoulu ja 1951 valmistunut kirjasto. Kauppalantalosta oli viime syksynä pieni esittely näissä tiloissa, kun tutustuttiin kaupungin rakennuskulttuuriin.

Vaikuttaa siltä, että Jacobsson halusi panostaa erityisen paljon perheiden hyvinvointiin ja kansanterveyteen liittyviin hankkeisiin. Tuberkuloosi oli 30-luvulla pelätty sairaus, jonka voittamiseen tarvittiin monia toimenpiteitä. Kun tästä kansansairaudesta järjestettiin 1933 valistusluento, yli 300 asukasta oli kuuntelemassa. Harvemmin tulemme ajatelleeksi, että Lauritsalaan perustettu sairasapukeskus Lauritsalantien varrella oli esimerkillinen ja sitä käytiin opintomielessä katsomassa muualtakin. Kauppalanjohtajalla oli se periaate, että terveys lähtee hyvistä kotioloista ja kotona voi selviytyä ikääntyneenäkin, jos asumisolot ovat kunnolliset. Tämä oli syynä siihen, ettei hän lämmennyt varsinaisen kunnalliskodin perustamiseen. Oikeastaan aikaansa edellä!

Voisin ottaa esille muitakin asukkaiden elämää kohentavia toimia tuolta ajalta: urheilua, kunnallistekniikkaa, uusia kaavoitettuja asuntoalueita... Jacobssonin merkitys kauppalanjohtajana näkyi, kun valittiin kehittämiskohteita ja kunnalle

kuuluvia tehtäviä. Aika, jonka hän ehti olla kauppalanjohtajana, oli kuitenkin melko lyhyt visioiden toteuttamiseen.

Ajatuksia herättävä kysymys on miten paljon Jacobssonin toimiin on vaikuttanut hänen juutalaisuutensa ja vankka vasemmistolaisuus. Hänethän tunnettiin maamme kulttuuripiireissä ja poliittisessa kentässä hyvin. Jacobsson oli jo 1903 järjestänyt ylioppilaana kokouksen juutalaiskysymyksestä ja kun vallankumousvuonna 1905 Helsingissä oli suuri kongressiluonteinen kokoontuminen juutalaisten kansalaisoikeuksien puuttumisesta, Jacobsson piti asiasta kokousalustuksen.

Jacobssonin juutalaisuutta koskevat lehtiartikkelit ja hänen kirjoittamansa 1907 julkaistu juutalaiskysymyksen perusteellinen tutkielma herättivät keskustelua, ei ainoastaan Suomessa vaan laajemminkin Länsi-Euroopassa, ennen kaikkea Tanskassa ja Englannissa. Juutalaisten asema oli Suomessa Venäjän lakien mukaista vaikka länsieurooppalaisissa yhteiskunnissa myös lakiteitse oli saatu aikaan muutoksia. Venäläisvallan aikana Suomessa juutalaiset itse eivät uskaltaneet vaatia kansalaisoikeuksia, vaan lähettivät virkamiehille vain nöyriä anomuksia oleskeluluvista. Säätyvaltiopäivillä varsinkin näyttää olleen niin suuri vastustus kansalaisoikeuksien säätämisestä juutalaisille, ettei mahdollisuuksiin voinut luottaa. Tämä ei merkitse sitä, ettei asia olisi ollut esillä, mutta jokaisessa säädysssä oli myös vankkaa vastustusta.

Muutos tapahtui vasta Suomen itsenäistyttyä. Vuoden 1917 lopussa eduskunta hyväksyi kansalaisoikeuslain äänin 163 - 6.

Lain kirjain ja asenteet ovat kuitenkin niin meillä kuin muuallakin kaksi eri asiaa. Vuosi 1918 on ollut lain voimasta huolimatta vaarallinen juutalaisille. Muistan aikuisten kriittiset keskustelut juutalaisista vielä niin myöhäiseltä ajalta kuin omasta lapsuudestani ja varhaisuoruudestani 1930- ja 40-luvuilta.

Ehkä parempi onkin kysyä mitä Etsivän Keskuspoliisin haaviin Jacobssonin osalta tarttui, sillä juutalaiskysymyksessä ei voinut olla muuta kuin asenteellinen probleema. Keskuspoliisin piirissä on kummasteltu, miten juutalaisen oli mahdollisuus kohota niin tärkeään hallintovirkaan kuin kauppalanjohtaja oli. Keskuspoliisissa oli myös nähty jonkinmoinen ristiriita siinä, että kauppalanjohtaja hallintokysymyksissä otti huomioon Kaukaan tehtaan näkemyksen ja piti yhteyttä näihin päättäjiin. (Lauritsalan historia) Kommunismisympatioihin olisi ollut helpompi tarttua.

Kommunismimyönteisyydeksi tulkittiin mm. 1934 TUL:n liittojuhlille valtuustossa myönnetty matka-apuraha. Kirjaston kirjalikoimista oli valitettu, niissä oli vasemmistolaisia ja uskonnonvastaisia teoksia. Tosin Jacobssonin arvostelu oli väärin suunnattu, nämä lahjoituskirjat olivat tulleet Lappeen kirjastosta. Vettä myllyyn toi lisää opettaja-runoilija Katri Valan valinta Luukkaan alakoulun opettajaksi, kauppalanjohtaja auttoi mm. asuntoasiassa hengenheimolaistaan Valaa. Jacobsson oli tutustunut Katri Valan tuotantoon Tulenkantajat-lehden tilaajana.

On syytä palauttaa historiasta mieleen 1930-luvun Suomi, siis se aika, jolloin Jacobsson aloitti tehtävissään Lauritsalassa. USA:sta alkanut taloudellinen lama aiheutti työttömyyttä, maatilojen pakkohuutokauppoja, laittomia lakkoja

ja lakon murtamista. Neuvostoliitossa oli 1920-luvulla perustettu Suomen kommunistinen puolue ja toisella poliittisella siivellä äärioikeistolaisuus järjestäytyi. Tiedämme Lapuan liikkeen ja Mäntsälän kapinan. Tulivat puserolait ja ääriivasemmistolaisen toiminnan kriminalisointi.

Näissä oloissa maan turvallisuuskysymyksiin paneutuneella Etsivällä Keskuspoliisilla oli työkenttää.

Syksy 1939 on Lauritsalan kohdalla niitä kohtalon vuosia, joihin palataan niin henkilökohtaisissa muistoissa kuin historian kirjoituksessa. Sieltä löytyy sekä koettuja että kuviteltuja tapahtumia. Lappeen juuri ilmestynyt historia tarjoaa hyvää tutkimustulosta.

Joulukuun 1. päivänä 1939 oli ensimmäinen ilmahälytys. Kahdeksan konetta pudotti kolmisenkymmentä pommia Kauppalan alueelle. 2. päivänä joulukuuta Santeri Jacobsson ilmoitti kauppalanhallitukselle sairastuneensa ja pyysi viikon sairasloman, joka myönnettiin. Tauti - mikä se nyt lieneekin ollut - ei parantunut ja sairasloman jatkoon vaadittiin lääkärintodistus. Jacobsson päätti poistua Lauritsalasta, mutta sen verran erikoinen tilanne on ollut, ettei hän saanut hankittua bensiniä ja hän poistui kauppalasta sotilaspiirin esikunnan luvalla.

Tästä alkoi koko talvisodan mittainen välivaihe kauppalanjohdossa. Alkuun kauppalanjohtajan poistumisesta ei edes tiedotettu valtuustolle, jotta ei olisi muutenkin vaikeassa tilanteessa aiheutunut lisää hämminkiä.

Kauppalanjohtajan tehtäviä hoiti Anton Hirvisaari. Jacobsson anoi nimittäin virkavapautta kahdeksi kuukaudeksi, koska hänellä oli tärkeä yleisvaltakunnallinen tehtävä ulkoministeriön palveluksessa: hän pyrki saamaan apua siviiliväestölle ulkomailta.

Kauppalanhallitus antoi varoituksen. Hallituksen mielestä kauppalanjohtajan olisi pitänyt pysyä tehtävissään Lauritsalassa maan jouduttua Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi.

Vuosi vaihtui. Jacobsson pyysi helmikuussa 1940 lisää virkavapautta. Hän oli ollut Suomen Huollon tehtävissä Ruotsissa ja tämä tehtävä jatkui.

Lauritsalan kauppalanhallitus ja -valtuusto olivat vaikean ratkaisun edessä. Yleinen mielipide piti Jacobssonin menettelyä rintamakarkuruutena.

”Menettelyä me emme suomalaisina voi hyväksyä, sillä jokaisen kansalaisen velvollisuuteen kuului seistä vartiopaikallaan silloin, kun vainolainen hyökkäsi päällemme.” (Kauppalanhallituksen asiakirjat)

Mielialat olivat niin katkerat, että kauppalanhallitus tiedusteli Lappeenrannan sotilaspiiriltä, olisiko perusteita virkavapaan jatkamiselle. Sotilaspiiri esitti, että luottamusta oli käytetty väärin ja ehdotti Jacobssonin erottamista virasta.

Näin sitten tapahtuikin. Asiassa ei painanut se, että Jacobsson oli talvisodan ajan todella toiminut Ruotsissa humanitaarisen avun saamiseksi. 1940 - 1941 Jacobsson oli Suomessa myös Suomen Huollon tehtävissä.

Jatkosodan puhjettua työnsaantivaikeudet Suomessa olivat edessä. Nyt näyttää siltä, että juutalaisuus nousi merkittäväksi esteeksi työn saantiin.

Myöskään Sdp-puolueesta ei löytynyt tukea. Vaikka Jacobssonia pidettiin toiminnassaan maltillisena, Tanner suhtautui Jacobssoniin nuivasti. Jacobsson joutui palaamaan Ruotsiin, mutta 1944 hän oli jälleen Suomessa. Työnsaanti oli edelleen ongelmallista, sillä hän oli jo täyttänyt 60 vuotta. Jacobsson haki turhaan Helsingin apulaiskaupunginjohtajan virkaa, alkoholiliikkkeen sosiaalitarkkailijan tehtäviin hänet kuitenkin kelpuutettiin.

Poliittisen linjansa Jacobsson löysi SKDL:n piiristä, hän oli Suomen yhtenäisyyden puolueen (syppiläiset) hallituksen jäsenenä ainakin 1947. 1950-luvulla syppiläiset tarkistivat kantaansa ja heitä palasi SDP:hen, niin myöskin Jacobsson.

1955 hän kuoli 72-vuotiaana. Hauta on Helsingin juutalaisen seurakunnan hautausmaalla.

Santeri Jacobsson on oman aikansa mielenkiintoinen, värikäs persoonallisuus. Oman hyvinkin paperinmakuisen käsitykseni mukaan (enhän ole häntä tuntenut henkilökohtaisesti) hän on ollut erittäin hyvin perehtynyt aikansa yhteiskunnallisiin aatevirtauksiin, kielitaitoinen, nopea tekemään päätöksiä ja myös toteuttamaan ne. Elämänvaiheet olivat tuoneet Lauritsalaa laajemman näköalan ja niinpä monet hänen erityisesti sosiaali- ja terveystoimeen sekä koulutukseen liittyvät aloitteensa olivat varsin edistyksellisiä. Tänä päivänäkin pitäisimme häntä tasa-arvoisen yhteiskunnan ja suvaitsevaisuuden puolustajana.

Lauritsalan historian kirjoittaja Leena Risku kertoo loppuarviona, että Jacobsson-niminen luku kauppalan historiassa suljettiin hieman kitkerissä tunnelmissa. Kuten aikaisemmin toin esille, Jacobsson sairauteen vedoten poistui asemapaikaltaan talvisodan syttyessä. Siinä tilanteessa voi nähdä kaksi eri näkökulmaa. Kauppalanhallitus piti johtajansa menettelyä moraalisesti vastuun pakenemisena. Koska käytettävissä ei ole esimerkiksi Jacobssonin henkilökohtaista selvitystä, joutuu asiaa pohtimaan Jacobssonin kannalta silloisen tilanteen taustaa vasten.

Jo 1933 Saksassa olivat palaneet kirjaroviot. Suomalainen lehdistö oli kertonut juutalaisiin kohdistuneista väkivallan teoista, myös "kristalliyöstä", mm. Saksassa oli kirjoitettu juutalaisten tuhoamisesta. 1938 Saksasta pyrki 60 Itävallan juutalaista Ariadne-laivalla Helsinkiin turvaan, mutta laiva käännytettiin takaisin.

Asioita seuranneille ihmisille Neuvostoliiton 1938 puhdistukset olivat varmasti tavalla tai toisella tiedossa. Tukholmassa Kuusisen hallituksen suunnitelma ja ohjelma tiedettiin 1939 marraskuun alkupuolella. Jacobsson ei ilmeisesti tuntenut asemaansa turvalliseksi talvisodan puhjettua. Se, että Neuvostoliitto todella turvautui väkivaltaan, oli jopa Suomen hallituksen ministereille odottamatonta. Vielä huolestuttavampana Jacobsson ilmeisesti koki tilanteen jatkosodan puhjetessa: vaikka hän oli Suomen kansalainen, hän oli juutalainen.

Lopuksi muutama tieto Jacobssonista.

Jacobssonin perhesuhteista tiedän kovin vähän. Hänen puolisonsa oli Nagida Smirnov, joka kuoli vuotta ennen kuin aviomies. Avioliitto oli solmittu Siperiassa 1911. Vielä 1951 Jacobssonilta ilmestyi kirja juutalaisten kansalaisoikeuksien vaiheista nimellä Taistelu ihmisoikeuksista (68-vuotiaana).

Puoliso Nagida Jacobsson julkaisi 1945 Venäjän kielen oppikirjan, toisena tekijänä mainitaan Santeri Jacobsson.

Missään käytettävissä olevissa lähteissä ei mainita lapsia. Veljiä ja sisaria on useita.

Max Jacobsson on Santeri Jacobssonin veljenpoika, jonka teoksessa Väkivallan vuodet on muutamia tietoja myös sedästä.

Niin tai näin, kysymyksiä Jacobssonin ratkaisujen henkilökohtaisista perusteluista jää ilmaan, omakohtaisia muistelmia ei löydy.

Irja Mether

Tunnettuja lauritsalalaisia –esitelmäsarja: Santeri Jacobsson

Lauritsala-talo 29.1.2012